

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНО-ВЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА
У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ ХУДОЖНИХ ПРОЦЕСІВ
(НА ПРИКЛАДІ КОСІВСЬКОГО ОСЕРЕДКА
ХУДОЖНЬОЇ ОБРОБКИ ДЕРЕВА)**

Білий В., аспірант

Львівська національна академія мистецтв

Анотація. У статті висвітлено основні аспекти глобалізації, які торкаються формування, розвитку та функціонування декоративно-вжиткового мистецтва в сучасному суспільстві та її вплив на митців, що працюють у галузі художньої обробки дерева та походять з Косівського осередку різьбярства як одного з провідних центрів народного мистецтва Гуцульщини.

Ключові слова: глобалізація, творча індивідуальність, декоративно-вжиткове мистецтво, Косів, проблеми формування.

Аннотация. Белый В. Проблемы формирования творческой индивидуальности в отрасли декоративно-прикладного искусства в контексте глобализации современных художественных процессов (на примере косовского центра художественной обработки дерева). Статья посвящена основным аспектам глобализации, которые непосредственно влияют на формирование, развитие и функционирование декоративно-прикладного искусства, а также ее воздействию на художников, которые работают в отрасли художественной обработки дерева и непосредственно связаны с Косовским центром резьбы, как одного из важных центров народного искусства Гуцульщины.

Ключевые слова: глобализация, творческая индивидуальность, декоративно-прикладное искусство, Косив, проблемы формирования.

Summary. Bilyj V. Problems of formation of creative individuality in decorative and applied arts in a context of globalisation of modern art processes (on an example of Kosiv's centre of woodcarving). The article researches the basic aspects of globalisation which directly influence on formation, development and functioning of decorative and applied arts, and also to its influence on artists who work in woodcarving and are from Kosiv's centre of a carving, as one of the most important centres of folk art of Hutsulshchyna .

Keywords: globalisation, creative individuality, decorative and applied art, Kosiv, formation problems.

Постановка проблеми та зв'язок із науковими та практичними завданнями. Важливим фактором у формуванні мистецької особистості, особливо в останні десятиліття, стали процеси глобалізації, зумовлені єдиним інформаційним простором та уніфікацією побуту в різних частинах світу. Цьому сприяють соціальні, економічні, політичні, культурно-естетичні та інші чинники, які поступово, але невпинно витісняють не лише локально-етнічні, а й національні, етнографічні особливості, притаманні мистецтву тієї чи іншої країни. Звичайно, що такий потужний суспільний фактор не може не впливати на функціонування мистецького середовища в Україні загалом та на Гуцульщині, зокрема. А тому дослідження процесів, що безпосередньо

пов'язані з впливом глобалізації на мистецьку творчість і, зокрема, митців, які працюють в галузі художньої обробки дерева, допоможуть краще зрозуміти їх сучасні творчі мотивації та засоби реалізації художнього потенціалу. Комплексне дослідження факторів, що безпосередньо впливають на становлення мистецької індивідуальності в умовах глобалізації світового суспільства дозволять глибше зрозуміти як творчий доробок митців, так і подальший розвиток традиційних видів мистецької творчості, серед яких є художнє дерево.

Вивчаючи мистецький доробок художників, які працюють у царині декоративно-вжиткового мистецтва, не варто обмежуватися лише аналізом формальних якостей їх виробів, характерних ознак формотворення чи орнаментики. Сьогодні постала гостра потреба у виявленні та аналізі різних факторів, що впливають на формування мистецької особистості. Одним із таких чинників є глобалізація як багатопланове явище сучасного суспільства, негативні та позитивні сторони якого формують нове обличчя українського мистецтва.

Практичне значення дослідження полягає у використанні його результатів при вивченні та викладанні сучасного декоративно-вжиткового мистецтва у вищих навчальних закладах України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Гуцульське народне та професійне мистецтво ніколи не було обділене увагою дослідників. Проте, найчастіше вони зосереджували свою увагу на формальних якостях виробів, особливостях орнаментики, залишаючи поза увагою суспільні, економічні, побутові та інші чинники, які безпосередньо впливали на формування світоглядних та естетичних позицій митця, який ці вироби створював. Ситуація зазнала змін у останні десятиліття, коли з'явилося чимало міжгалузевих досліджень, які допомагають виявити та зрозуміти процеси, пов'язані з формуванням творчої персоналії. Проблеми глобалізації та їх вплив на народне мистецтво стали об'єктом дослідження Ю. Джуранюка [1], М. Гринюк [2] дещо ширше розглядає ці питання, пов'язуючи їх із суспільними та економічними проблемами. Г. Міщенко [3] наслідком глобалізації вважає кітч та дещо однобоко трактує саме це явище, зосереджуючи увагу лише на негативних його аспектах. Статті Й. Приймака [4] присвячені викладацькій діяльності Косівської школи художньої обробки дерева та ілюструють шляхи подолання негативних впливів глобалізації. Загалом, вивчення наявних джерел вказує на недостатній рівень висвітлення цієї проблеми, а тому проведення аналізу глобалізації як культурного явища та її впливу на формування мистецьких індивідуальностей є вкрай необхідним.

Стаття виконана за планом НДР ЛНАМ.

Результати дослідження. Згідно із визначенням американських дослідників Д. Хелда, Э. Макґрю [5], глобалізація – це розширення, поглиблення та прискорення взаємозв'язків у світовому просторі в усіх аспектах людського

життя. Вона втілює ідею інтегрованості країн у світове співтовариство та їх спільного розвитку. Обіймаючи широке коло проблем та сфер діяльності людини, вона, безперечно, торкається культури та духовності. Протягом останнього десятиліття це явище стало об'єктом чисельних досліджень та викликало немало дискусій, які, проте, породжують більше запитань, ніж відповідей. Її коріння виводять ще з XV ст., та у такому випадку тісно пов'язують процеси, що її супроводжують, із зародженням та розвитком капіталізму. Проте, більш обґрунтованою видається концепція глобалізації як явища, що уособлює новий крок людської цивілізації. Порівняти його можна з тими, що знаменували перехід від Стародавнього світу до Середньовіччя, а від нього до модернізму. З такої точки зору глобалізація постає як продукт останнього сторіччя другого тисячоліття, об'єктивні передумови для якого визрівали щонайменше півстоліття [6]. Очевидним є й те, що глобалізація – це явище, яке не можливо зупинити в межах окремо взятої держави, а також, що вона має цілий ряд позитивних моментів. Розширився доступ до культурних, інтелектуальних та технологічних здобуків світового товариства, невід'ємними помічниками стали Інтернет, системи комунікації із зовнішнім світом, мобільний зв'язок тощо. Інакше кажучи, саме завдяки процесам глобалізації дедалі простішими стають комунікативні процеси між людьми усього світу, можливо отримати свіжі новини практично одразу після тієї або іншої події, постійно перебуваючи в курсі справи.

Найбільша загроза глобалізації, яка безпосередньо торкається питань культури загалом та декоративно-ужиткового мистецтва зокрема, полягає у ризику втрати національної ідентичності, порушенні авторських прав на інтелектуальну та промислову власність, а також те, що негативні процеси в межах єдиного інформаційного простору традиційно поширюються значно швидше за позитивні. Головним врівноважуючим фактором, завдання якого полягає у неприйнятті спрощеного домінування інтересів транснаціонального капіталу над фундаментальними суспільними цінностями, є антиглобалізм. Саме завдяки конструктивній складовій цього явища у сучасному світі формується новий світогляд, відповідно до якого економічний розвиток не повинен домінувати над іншими національними і культурними цінностями світового співтовариства, демократичними засадами та принципами взаємної толерантності.

Для України глобалізація як фактор, що об'єктивно впливає на динаміку процесів соціуму, є відносно новим поняттям, активне впровадження якого у життя суспільства почалось після розпаду Радянського Союзу та зникнення інформаційного вакууму, який панував на його теренах. А тому першими стали відчутні його негативні наслідки, а отже і повне заперечення цього об'єктивного явища. Сьогодні ж відбувається пошук шляхів, спрямованих на максимальне використання переваг глобалізації та мінімізацію її негативних явищ.

Щодо формування творчої особистості в контексті глобалізаційних процесів, а саме фахівців у галузі декоративно-ужиткового мистецтва, то спеціалісти зазначають, що саме глобалізація, а точніше, реакція на неї, спричиняє відродження локальних культурних ідентичностей по всьому світу. На теренах нашої держави це може набути форм відродження мистецьких етнографічних особливостей, повне нівелювання яких відбулося ще за часів Радянського Союзу та зумовлене багатьма причинами, однією з яких стало примусове масове переселення. Проте, і сьогодні існує так званий гуцульський локальний феномен декоративно-ужиткового мистецтва, суть якого полягає не тільки у збереженні давніх народних традицій, а й у тому, що ці традиції на зазначеній території досі актуальні. Вироби народних майстрів художньої обробки дерева і надалі прикрашають інтер'єр, вступаючи у синтез з іншими виробами народних ремесел, такими як ткацтво, вишивка, кераміка тощо.

Слід також усвідомлювати, що занепад мистецтва загалом та декоративно-ужиткового зокрема відбувається тоді, коли народну основу втрачено, а критерії художньої якості знижуються. Так, як доречно відзначає М. Гринюк, славнозвісна кириленківська ткацька школа не прижилась на Гуцульщині, тому що професійно подана та естетично приваблива, проте, ментально чужорідна рослинна орнаментика не вписалась в єдину монолітну систему оздоби виробів декоративно-ужиткового мистецтва, принципи якої вироблялись протягом століть [3].

Ще одним фактором впливу на формування творчої індивідуальності, безпосередньо пов'язаним із процесами глобалізації, є економічний чинник. Повна матеріальна залежність від ринку, складна демографічна ситуація в гуцульському регіоні та особливості соціального структурування призвели до того, що одні майстри декоративно-ужиткового мистецтва повністю припинили свою діяльність, інші ж, пристосовуючись до вимог, виробляють дешеві речі з порушенням технологічних правил та художньо-естетичних традицій. Як правило, дев'яносто відсотків виготовлених речей реалізується на Косівському та Кутському ринках, дець близько дев'яти – виготовляється на замовлення і лише біля одного відсотка може опинитись на виставці. Більшість орнаментальних композицій на виробах майстрів повторюються, у виготовлених сьогодні переважній більшості ваз, тарілок, рахв, люльок не бачимо нових прийомів викладання орнаментальних елементів, мотивів та символів. Немає також пошуків у галузі формотворення, більше того, пропала органічна єдність декору і форми, з рук майстрів виходять речі еkleктичні, позбавлені внутрішньої гармонії [3].

Щоб не допустити цих явищ, викладачі Косівського інституту розробляють власні програми, які базуються на давніх традиціях навчання, що забезпечували безперервність передачі знань та глибинне розуміння значення народного декоративно-ужиткового мистецтва у побуті людини. Активно вивчаються прийоми засвоєння ремесла, які використовували визнані майстри

різьбярства Ю. Шкрібляк та В. Девдюк, а також феномен тяглості різьбярських династій. Більше того, проводяться етнографічні практики та практичні семінари, які допомагають студентам онаочнити набуті знання, засвоїти нові прийоми та техніки у ненав'язливій та доступній формі. Навчальною програмою передбачено не лише вивчення творчості народних майстрів, а й відвідання їх майстерень. Відбувається вивчення технологічних особливостей та стилю роботи різьбяра, записування фонограм, спогадів і розповідей про його життя і творчість. Зібрані матеріали опрацьовуються та використовуються у навчальному процесі. Це створює міцне підґрунтя для виконання самобутніх курсових та дипломних робіт, у яких збережено тяглисть народних традицій, та завдяки професійній освіті піднято їх на якісно новий рівень [4]. Відроджуються поглинуті урбанізацією мосяжництво, кушнірство, шевство, лимарство, а у галузі художньої обробки дерева – знищені фабричним виробництвом бондарство та випалювання, зокрема завдяки викладацькій, науковій та творчій діяльності Й. Приймака. Це дозволяє уникнути так званої „сувеніризації” гуцульського мистецтва та залишити народні основи живим джерелом натхнення для митців.

Не зважаючи на певні труднощі в організаційно-виробничій діяльності, проблеми із постачанням і збутом виробів із дерева, різьбярство як вид декоративно-вжиткового мистецтва продовжує розвиватися завдяки творчості окремих майстрів та методичній і викладацькій діяльності Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва. У галузі художньої обробки дерева сьогодні активно працюють Степан Бзунько, Богдан Ходан, Федір Гавриленко, Петро Корпанюк, Олександр Хованець, Степан Стефурак, Йосип Приймак, Мирослав Радиш та багато інших. Окремі з них поєднують творчу діяльність із викладацькою, забезпечуючи тривалість народних традицій та спадковість технічних прийомів, засад формотворення.

Важливою проблемою, з якою зіткнулися митці та викладачі, стала уніфікація побуту, подальша універсалізація умов проживання. Наше житло стає хоч і більш зручним, проте таким, яке остаточно втратило своє обличчя. Саме тому митці косівського осередку звертають свою увагу не лише на якість виробів декоративно-вжиткового призначення, а й прагнуть організувати життєвий простір таким чином, щоб ці вироби не виглядали чужорідними та випадковими. Зокрема, С. Бзунько, Л. Юсипів, І. Деркач, Д. Рибак, М. Радиш та ін. створюють комплексні проекти інтер'єрів із застосуванням різьби по дереву та інкрустації, наочно демонструючи, що гуцульське традиційне мистецтво не втратило своєї актуальності, а продовжує жити в оригінальних та близьких кожному українцю втіленнях, створених майстром. Інші митці продовжують розпочату М. Тимківим і В. Кабином справу розробки та втілення нових форм у гуцульському меблярстві, зокрема Б. Ділета створює меблі з дуба та черешні, використовуючи також грушу та липу, в залежності від обраного стилю та призначення. Вдало володіючи токарською і столярською справами, в роботах

використовує плоске та рельєфне різьблення, інкрустацію, оздоблює свої витвори рослинними, зооморфними та геометричними (але завжди традиційно гуцульськими) мотивами. Керуючись власним тонким почуттям міри, створює вишукані речі, що можуть стати окрасою сучасного інтер'єру, задовольнити найвитонченіші елітарні смаки. Важливо, що значна кількість меблів задумана ним як гарнітури, а це також сприяє організації простору житла, доводить оригінальність та тривалість народних традицій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Глобалізація як об'єктивний фактор впливає, без винятку, на всіх членів суспільства, у якому ми живемо, а отже і на формування творчих персоналій. Вона ставить цілий ряд проблем, вирішення яких і намагаються знайти митці та викладачі сьогодення таким чином, щоб традиційне народне мистецтво не лише не зникло, зметене уніфікацією та не знайшовши свого місця у житті постіндустріального суспільства, а змогло розкритись по-новому, керуючись високими творчими критеріями та залишаючись універсальною мовою, що промовляє до душі кожного українця. Як і колись, декоративно-вжиткове мистецтво шукає шляхів входження у побут людини не лише як прикраса житла, а як необхідна складова побуту, не безлика, а наділена власним обличчям, максимально зрозуміла та зручна у користуванні.

Поза тим, що глобалізація як чинник формування творчої індивідуальності є надзвичайно суттєвою, доволі часто дослідники сучасного декоративно-вжиткового мистецтва нехтують цим фактором, зосереджуючи свою увагу лише на формальних якостях виробів. Тому у майбутніх дослідженнях варто більше уваги приділити впливу об'єктивних чинників та суспільних вимог на творчість кожного митця, який працює у галузі прикладного мистецтва загалом та художньої обробки дерева зокрема.

Література:

1. Джуранюк Ю. Проблеми глобалізації і народне мистецтво // Історія Гуцульщини. – Т. VI. – Львів: Логос, 2001. – С. 571-573.
2. Гринюк М. Мистецтво Гуцульщини в контексті сучасних соціальних проблем. // Матеріали XI Гуцульського Міжнародного фестивалю Всеукраїнського літературно-мистецького свята «Криворівня – 2001» Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми відродження та розвитку матеріальної і духовної культури гуцулів» – Верховина, 2001. – С. 66-70.
3. Міщенко Г. Кітч як вислід глобалізації. // Народне мистецтво. – 2007. – № 1-2. – С. 22-23.
4. Приймак Й. Щоб не обміліли джерела. // Гуцульський край – 2006. – № 18 (959) – 6 травня. – С. 3.
5. Хелд Д., Гальдблатт Д., Макгрю Э., Перратон Д. Глобальные трансформации. Политика, экономика и культура. М.: Праксис, 2004. – С. 56.
6. Сазонов М. Глобалізація: природа і зміст. // Университеты. Наука и просвещение – 2004. – №1.

Надійшла до редакції 25.08.2008